

UZROCI VERSKIH SUKOBA NA BALKANSKOM POLUOSTRVU U SREDNJEM VEKU

Uzdizanje Bizantiona, stare grčke varošice na Bosforu, za prestonicu istočnog dela Rimske imperije 330. godine imalo je dalekosežne posledice za istoriju Balkanskog poluostrva. Kao političko, vojno i privredno, a nešto kasnije crkveno i kulturno sedište Vizantijskog carstva, Carigrad je postao najozbiljniji takmac Rimu, naročito posle II vaseljenskog sabora 381. godine kada je trećim kanonom saborskih odluka određeno da carigradski patrijarh posle rimskog pape ima najviši rang u crkvi koji je prvobitno pripadao jerusalimskom patrijarhu.¹⁾ Na IV vaseljenskom saboru u Halkedonu 451. godine papa je zadržao prvi, počasni rang, ali je u svemu ostalom bio izjednačen sa carigradskim patrijarhom pod čijom je jurisdikcijom bila Mala Azija, a na Balkanskom poluostrvu okolina Carigrada sa mitropolijom u Herakleji.²⁾ Solunski mitropolit je 421. godine odlukom cara Teodosija II stavljen pod jurisdikciju Rima, a odlukom Apostolske stolice određen za vikara ilirske prefekture koja je u celini bila pod crkvenom vlašću Rima.³⁾

Zbog stalnih sukoba Carigrada i Rima oko jurisdikcije nad istočnim oblastima Balkanskog poluostrva, car Justinijan I (527-565) je 535. godine osnovao novu autokefalnu arhiepiskopiju sa sedištem u Justinijana Pri-

¹⁾ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd 1969, 79.

²⁾ *Isto*, 79.

³⁾ A. Dabinović, *Kada je Dalmacija pala pod jurisdikciju carigradske patrijaršije*, RAD, JAZU knj. 239, Zagreb 1930, 159-160.

ma, koja je trebalo da onemogući širenje crkvene vlasti carigradske patrijaršije nad istočnim Ilirikom, ali i da ograniči uticaj zapadne crkve samo na Dalmaciju.⁴⁾ Zbog žestokog otpora Apostolske stolice, car Justinijan I je novom novelom iz 545. godine priznao papi samo pravo u potvrđivanju arhiepiskopa novoosnovane arhiepiskopije.⁵⁾

Sve do slovenske invazije na Balkansko poluostrvo, početkom VII veka, pape su imale pod svojom crkvenom vlašću čitavo Balkansko poluostrvo, izuzimajući Trakiju sa mitropolijom u Herakleji. Povremeni sukobi Rima i Carigrada u vreme hristoloških sporova ponovo su obnovljeni krajem VI veka protestom pape Grgura I protiv titule vaseljenskog patrijarha, koji su carigradski patrijarsi nosili skoro sto godina.⁶⁾ Car Mavrikije nije se mnogo obazirao na papine proteste, ali je Mavrikijev naslednik, car Foka 607. godine, neposredno pred slovensko osvajanje Balkanskog poluostrva i pored protivljenja carigradskog patrijarha priznao papi Bonifaciju III primat nad svim hrišćanskim crkvama Istoka.⁷⁾ Ovaj politički akt cara Foke nije imao nikakav značaj, jer je sledećih nekoliko godina čitavo Balkansko poluostrvo, izuzimajući nekoliko utvrđenih gradova na obalama Crnog, Egejskog i Jadranskog mora, došlo pod vlast varvara Slovena koji su razorili crkvenu organizaciju i istočne i zapadne crkve.

Obnova carstva posle pobeda vizantijske vojske nad Avarima i Persijancima, a zatim 718. godine i nad Arabljanima, pretvorila je Vizantiju u poprište žestokih sukoba oko kulta ikona, koji su trajali više od sto godina. Pape Grigorije II i Grigorije III osudili su vizantijsko ikonoborstvo koje je nasilno nametnuo crkvi car Lav III 730. godine uklanjanjem patrijarha Germana i dovodeњem na patrijaršijski tron poslušnog Atanasija. I pored osude ikonoborstva na Lateranskom koncilu 731. godine kao zvanične nauke carigradske patrijaršije, pape su poka-

⁴⁾ *Istorija srpskog naroda*, SKZ, Beograd 1981, I, 104.

⁵⁾ F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb 1914, 169-770.

⁶⁾ V. Laurent, *Le titre de patriarche oecumenique et la signature patriarcale*, REV 6, 1948, 5-7.

⁷⁾ F. Dolger, *Regesten der kaiserurkunden des ostromischen Reiches I*, Munchen-Berlin 1924, 155.

zivale lojalnost vizantijskom caru zbog langobardske opasnosti sve do pada Ravene 751. godine, a time i raven-skog egzarhara, najvažnijeg oslonca vizantijske vlasti u Italiji.⁸⁾

Zbog nemoći Vizantije da odbrani Rim od Langobarda koji su pod svojom vlašću držali severnu i srednju Italiju, papa Stefan II je zatražio pomoć franačkog kralja na što je energično reagovao car Konstantin V, stavljajući pod jurisdikciju carigradske patrijaršije Istočni Ilirik i helenizovane južnoitalske provincije, Kalabriju i Siciliju.⁹⁾ Ovim aktom cara ikonoborca pokrenuti su novi sukobi između Rima i Carigrada, ali je istovremeno proširenjem područja carigradske patrijaršije na nekadašnji Istočni Ilirik, područje gde će se formirati najpre bugarska, a zatim i srpska država i crkva, stvoren osnov za veliki polet koji će carigradska patrijaršija doživeti posle slamanja ikonoborstva u širenju vizantijskog crkvenog i kulturnog uticaja u južnoslovenskim zemljama.

Do novog sudara Rima i Carigrada oko spornog Ilirika došlo je ponovo u vreme stvaranja bugarske crkve u drugoj polovini IX veka.¹⁰⁾ Vizantija je uspela da pod svojim kulturnim i verskim uticajem zadrži bugarsku crkvu, a sto godina kasnije, posle ukidanja bugarske patrijaršije, i Samuilovu crkvenu organizaciju, kojoj je car Vasilije II svojim poveljama iz prvih decenija XI veka priznao autokefalnost i odredio Ohrid za sedište nove arhiepiskopije.¹¹⁾ Car Vasilije II je 1024. godine preko patrijarha Eustatija ponudio Apostolskoj stolici da linija razgraničenja između Rima i Carigrada bude nekadašnja Teodosijeva linija, ali je Apostolska stolica pod uticajem klinijevaca ovaj predlog odbila, insistirajući da čitavo Balkansko poluostrvo, izuzimajući Trakiju, ponovo dođe pod crkvenu vlast Rima.¹²⁾

⁸⁾ G. Ostrogorski, *O verovanjima i shvatanjima Vizantinaca*, Beograd 1970, 9-191.

⁹⁾ V. Grumel, *L'annexion de l'Illyrie orientale de la Sicile et de la Calabre au patriarcat de Constantinople*, Rech. de scien. rel. 40, 1950, 191.

¹⁰⁾ *Istorija na Balgarija II*, Sofija 1981, 218-228.

¹¹⁾ F. Granić, *Crkvenopravne glose na privilegije Vasilija II Ohridskoj arhiepiskopiji*, Glas.Skop.nauč. društva 13, Skoplje 1934, 1-10.

¹²⁾ V. Grumel, *Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople II*, Paris 1936, 245.

Sve do crkvenog raskola 1054. godine borba između Rima i Carigrada vođena je uglavnom za proširenje jurisdikcionog područja. Povremene verske nesuglasice rešavane su uzajamnim anatemisanjem kao što je bilo u vreme patrijarha Fotija i pape Nikole I, ili u vreme velikog crkvenog raskola 1054. godine, za vreme patrijarha Mihaila Kerularija i pape Lava IX. Apostolska stolica je posle raskola 1054. godine zauzela krajnje neprijateljski stav prema istočnoj crkvi, izjednačavajući zle šizmatike sa najgorim jereticima i primenjujući prema njima najstrožije mere. S druge strane, Vizantija je na svojoj državnoj teritoriji i pre i posle velikog raskola ne samo štitila nego i pomagala katoličku crkvenu organizaciju, kao što je slučaj sa katoličkom crkvom u Italiji pod vlašću Vizantije, ili u Dalmaciji gde su postojale splitska, zadarska, dubrovačka i barska nadbiskupija.¹³⁾ Vizantija se nije mešala u njihove sukobe već je podsticala versku toleranciju kao što pokazuje i akt o osnivanju oltara crkve sv. Trifuna u Kotoru 1166. godine, gde su pored više katoličkih biskupa i opata bila prisutna i dva pravoslavna arhimandrita i jedan pravoslavni episkop.¹⁴⁾ Vesti dubrovačkih hroničara, da je Stefan Nemanja posle prisajedinjenja Duklje Raškoj prognao katoličke biskupe iz Budve, Kotora, Ulcinja, Svača, Skadra, Drivasta, Medone, Srbije, Bosne i Trebinja, ne treba objašnjavati antikatoličkom orijentacijom Stefana Nemanje, već njegovom brigom da zaštiti prava barske nadbiskupije, čiji je nadbiskup nosio titulu primaša Srbije.¹⁵⁾ Braneći prava barske nadbiskupije Nemanja je 1185. godine opsedao Dubrovnik i u jednom naletu prodro u grad do mesta gde su čuvane papske bule koje su, po tvrđenju Dubrovčana, srpske primorske oblasti prepuštale jurisdikciji dubrovačke nadbiskupije.¹⁶⁾

Do pooštrenog sukoba između istočne i zapadne crkve i uzajamne konfesionalne netrpeljivosti dolazi tek posle pada Carigrada u ruke krstaša i Mlečića 1204. godine. Nespremnost Carigrada da prizna obnovljenu bugar-

¹³⁾ D. Dragojlović, *Crkvene prilike u Dalmaciji od razaranja Salone do obnove Splitske nadbiskupije*, Balcanica XX, 1989, 211-225.

¹⁴⁾ T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik II*, Zagreb 1904, 102.

¹⁵⁾ M. Orbini, *Kraljevstvo Slovena*, Beograd 1968, 17-18.

¹⁶⁾ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, I, Matica Hrvatska, Zagreb 1980, 45.

sku crkvu u Trnovu, iskoristio je papa Inoćentije III da pridobije bugarskog vladara Kalojana da prihvati uniju.¹⁷⁾ Kalojanovu prokatoličku politiku prihvatio je i Stefan Nemanjić s ciljem da od pape izbori kraljevsku krunu, ali ga je u tome sprečio ugarski kralj Emerik, koji je pretendovao da pod svoju vlast stavi Srbiju, a crkvu u Srbiji pod jurisdikciju katoličke nadbiskupije.¹⁸⁾ Ugarskom intervencijom Stefan je smenjen, a na srpski presto doveden je Vukan koji je nešto ranije obnovio katoličku nadbiskupiju u Baru. Početkom 1203. godine papa Inoćentije III dao je nalog kaločkom nadbiskupu da ode u Srbiju i da episkope u Srbiji razreši obaveze pokoravanja istočnoj crkvi i da ih učvrsti u katoličkoj veri. Promena vlasti u Srbiji onemogućila je nameru kaločkog nadbiskupa da dođe u Srbiju i sprovede nalog pape Inoćentija III.¹⁹⁾

Propast Vizantije 1204. godine primorao je Stefana Nemanjića, koji je u međuvremenu zadobio vlast u Srbiji, da nastavi prokatoličku politiku svoga brata Vukana. Vest jednog poznijeg mletačkog hroničara, da je Stefan Nemanjić bio spreman da se odrekne istočne šizme i pride katoličkoj crkvi, treba objašnjavati zbivanjem na Balkanskom poluostrvu posle pada Carigrada kada se Srbija bez vlastite crkve našla u okruženju neprijateljskih katoličkih država.

Na tlu srušene Vizantije stvoreno je latinsko carstvo na čelu sa grofom Balduinom Flandrijskim i latinska patrijaršija sa Tomom Morozinijem kao prvim patrijarhom.²⁰⁾ Na čitavom ovom prostoru stvorena je katolička crkvena organizacija sa latinskim nadbiskupijama u Solunu, Atini, Tebi, Korintu i Patrasu.²¹⁾ Za kratkotrajne mletačke vladavine u Draču između 1205. i 1213. godine osnovana je katolička dračka biskupija koja je bila pod jurisdikcijom gradeške patrijaršije.²²⁾ Pravoslavna

¹⁷⁾ *Istorija na Balgarija III*, Sofija 1982, 135-138.

¹⁸⁾ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I*, Romae 1863, 6.

¹⁹⁾ Isto, I, 19; *Istorija srpskog naroda I*, 169.

²⁰⁾ N. Zaharopohu, *Eklesia etin Elada kara Fragkokratia*, Thesaloniki 1984, 76.

²¹⁾ Isto, 109 squ.

²²⁾ A. Ducellier, *La Facade maritime de l'Albanie au moyen age*, Thessaloniki 1981, 126 squ.

crkva je prvih godina XIII veka preživljavala tešku krizu. Poslednji carigradski patrijarh Jovan Kamatir pobe-
gao je u Dimotiku, dok se većina pravoslavnog klera
razbežala na sve strane zbog okrutnosti krstaša, nepoznate
na pravoslavnom Istoku.²³⁾ Na ostacima vizantijskog carst-
va organizovane su dve značajnije države, u Nikeji na
čelu sa Teodorom Laskarisom, i u Epiru na čelu sa Mi-
hailom Anđelom. Da bi za sebe izborio carsku titulu,
Teodor Laskaris je pozvao u Nikeju izbeglog patrijarha
Jovana Kamatira, ali je ovaj to odbio i podneo ostavku
na patrijaršijski presto.²⁴⁾ Teodor Laskaris je za vasseljen-
skog patrijarha doveo nikejskog mitropolita Mihaila
Autorijana, čiji su izbor proglasili nekanonskim ne samo
preostali pravoslavni mitropoliti Helade, već i ohridska
arhiepiskopija koja je skoro neokrnjena preživela ove
burne događaje, imajući zaštitu epirskog despota Mihai-
la Anđela.²⁵⁾

Izneverena u svojim očekivanjima, Bugarska se
brzo povratila u krilo pravoslavnih crkava, igrajući
značajnu ulogu u rušenju Latinskog carstva i katoličke
crkvene organizacije na tlu Vizantije. U međuvremenu
je i Srbija, zalaganjem Save Nemanjića, dobila autoke-
falnu arhiepiskopiju. Od jedanaest episkopija srpske crkve
dve su se našle na teritoriji koja je vekovima pripadala
jurisdikcionom području zapadne crkve. Zetska episko-
pija je smeštena u stari benediktinski manastir sv. Ar-
hangela Mihaila na Prevlaci, u Boki Kotorskoj, a hums-
ka episkopija u crkvi sv. Bogorodice u Stonu, katedral-
noj crkvi stonske biskupije, čijeg je poslednjeg biskupa
Donata knez Miroslav prognao iz Zahumlja.²⁶⁾

Kazivanje Savinog životopisca Teodosija, da je sv.
Sava na saboru u Žiči 1221. godine ne samo proglasio
katoličku veru za jeres, već da je posle sabora prevodio
katolike u pravoslavlje i to isto tražio od svojih episko-
pa, nije bez osnova, mada čitava ova priča više odgovara
antilatinskoj orijentaciji pravoslavnog klera u vreme

²³⁾ J. Tarnanidis, Koliko je sv. Sava kao ličnost mogao da utiče na
ostvarenje avtokefalije srpske crkve, Sava Nemanjić - Sveti Sava
istorija i predanje, Beograd 1979, 55.

²⁴⁾ *Isto*, 56.

²⁵⁾ *Isto*, 56.

²⁶⁾ M. Janković, *Episkopije i mitropolije srpske crkve u srednjem
veku*, Beograd 1985, 32.

Teodosijevog boravka na Svetoj Gori, koje je oštro osuđivalo unionističku politiku Mihaila VIII Paleologa, čiji su izaslanici na crkvenom saboru u Lionu 1274. godine u carevo ime položili zakletvu poslušnosti papi.²⁷⁾ Česti pozivi ugarskom dvoru i ugraskom kleru, koji su dolazili sa Apostolske stolice, da onemoguće aktivnost srpskih šizmatika, kao da govori u prilog Teodosijevog kazivanja. Srbija je izbegla pretnje krstaškim ratom, zahvaljujući pre svega slabosti katoličke Ugarske, ali i drugih zapadnih država koje nisu imale snage za veće poduhvate.

Oslobođenje Carigrada i nestanak Latinskog carstva nadživelo je nekoliko manjih latinskih državnica - Ahajska kneževina pod vlašću Firentinaca, Atinsko hercegovstvo i Beotija pod vlašću Katalonaca i većina ostrva u Egejskom moru pod vlašću Mlečana i Đenovljana - koje su predstavljale odskočnu dasku za novu invaziju sa Zapada, na čemu su posebno radili papa Urban IV i papa Grigorije X. Mihailo VIII Paleolog, prvi krunisani car u oslobođenom Carigradu morao je, izložen pretnjama Karla Anžijskog, da na saboru u Lionu 1274. godine potpiše uniju kojom je priznat ne samo primat rimske crkve već i rimska dogma.²⁸⁾ Unija je u Vizantiji, ali i ostalim pravoslavnim državama, naišla na veliki otpor. Svirepo proganjanje protivnika unije nije dalo željene rezultate, pa se i sam papa Mertin IV nje odrekao.

Turska invazija na Balkansko poluostrvo, započeta zauzimanjem Galipolja 1354. godine, dala je ponovo priliku Apostolskoj stolici da diplomatskim sredstvima, putem unije, ili nasilnim putem, vojnom intervencijom katoličkih država, uspostavi nekadašnju crkvenu vlast na Balkanskom poluostrvu i nametne pravoslavnom narodu rimsku dogmu. Na udaru se prvo našla Srbija posle uzdizanja srpske arhiepiskopije u rang patrijaršije i Dušanovog krunisanja za cara na saboru u Skoplju 1346. godine. Vest o proglašenju, koju je početkom 1347. godine preneo u Avinjon papa Klimentu VI skadarski biskup Marko, naišla je na odobravanje Apostolske stolice zbog očekivanog raskola u istočnoj crkvi, koji se dogodio 1350. godine, kada je patrijarh Kalist anatemisao cara Dušana

²⁷⁾ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, 430-434.

²⁸⁾ *Isto*, 431.

i srpsku crkvu isključio iz zajednice pravoslavnih crkava.²⁹⁾ Papa je pre odluke patrijarha Kalista uputio prijateljsko pismo caru Dušanu i nekolicini uticajnih ličnosti na srpskom dvoru sa zajedničkom molbom da utiču na srpskog vladara da ovaj primi katoličku veru i pristupi zapadnoj crkvi.³⁰⁾

Potpunije informacije koje su u međuvremenu stizale papi Klimentu VI, sa teškim optužbama protiv srpskog vladara da progoni i nasilno pokrštava katolike, kako je to bilo predviđeno Dušanim zakonom, naišlo je na oštru osudu u zapadnoj crkvi. Padovanski kardinal Svido je, kao papin opunomoćenik za politiku zapadne crkve prema pravoslavnim narodima, pozvao mletačkog dužda, ugarskog kralja i magistra jovanovaca da vojnom intervencijom spreče "Stefana Dušana koji se samovoljno proglasio ca cara Raške da nasilno pokrštava katolike u svojoj državi".³¹⁾

Vest o pripremi katoličke Ugarske da napadne Srbiju 1354. godine primorala je cara Dušana da prihvati papin poziv za pregovore o uniji. Početkom leta 1354. godine Dušan je poslao svoje poslanstvo u Avinjon, koje je novom papi Inoćentiju VI prenelo carevu spremnost da prizna katoličku crkvu i papin primat, obavezujući se da će zabraniti nasilno pokrštavanje katolika i da će oduzete manastire i crkve vratiti katoličkim biskupima i sveštenstvu, pod uslovom da papa spreči ugarski napad na Srbiju.³²⁾

Papinom intervencijom odložen je ugarski napad na Srbiju i dogovoreno je da papino poslanstvo dođe u Srbiju radi sprovođenja avinjonskog dogovora u delo. Dva papina poslanika, trogirski biskup Bartolomej i sicilijanski biskup Petar Tomazije stigli su u Srbiju sledeće godine sa više pisama (caru Dušanu, u međuvremenu preminulom srpskom patrijarhu Joanikiju i većem broju srpske vlastele) s nalogom da zabludele u Srbiji, zemlji

²⁹⁾ *Istorija srpskog naroda I*, 530.

³⁰⁾ A. Theiner, *MHI*, 734-735; M. Purković, *Avinjonske pape i srpske zemlje*, Požarevac 1934, 49.

³¹⁾ Š. Ljubić, *Listine III*, 186.

³²⁾ D. Dragojlović, *Politika Apostolske stolice na Balkanskom poluostrvu pre i posle Kosovske bitke, Kosovska bitka 1389. godine i njene posledice*, Beograd 1991, 66.

šizmatika, pouče pravoj veri i da ih vrate u krilo katoličke crkve.³³⁾

Pošto misija papinih legata nije uspela zbog trajnog neprijateljstva između Srbije i katoličke Ugarske, papa je sledeće godine odobrio ugarskom kralju da povede krstaški rat protiv šizmatika i nevernika u kraljevini Raškoj da bi ih povratio "jedinstvu svete majke crkve".³⁴⁾ Ugarska vojska je tek 1358. godine uz pratnju franjevačkih misionara ušla u Srbiju i zauzela Braničevo i Kučevo, gde su već ranije osamostaljeni Rastislalići prihvatili katoličanstvo.³⁵⁾

Posle osvajanja Dimotike i Jedrena, na udaru Turaka našla se ne samo Vizantija već i bugarska i serska oblast kojom je vladala Dušanova udovica, carica Jelena. Vizantijsko carstvo svedeno na Carigrad sa okolinom, solunsku oblast i deo Peloponeza, nemoćno da se odupre Turcima zbog nejedinstva pravoslavnih naroda, primoralo je cara Jovana V Paleologa da preko pape Urbana V 1365. godine zatraži pomoć katoličkih država. Papino uslovljavanje pomoći sklapanjem unije car je odbio, ali je tri godine kasnije promenio odluku, otputovavši u Rim radi pregovora s papom Urbanom V s kojim su pregovore o uniji, posredstvom svačkog biskupa Petra, vodili i braća Balšići, gospodari Zete.³⁶⁾ U carevom odsustvu, koji je u Rimu 1369. godine na svečan način primio katoličku veru, energično je reagovao patrijarh Filotej koji je u posebnoj poslanici pozvao sve pravoslavne hrišćane da ostanu verni svojoj veri. Unija je u Carigradu odbačena, a car nije imao ni snage ni moći da je sprovede u delo.³⁷⁾

Posle bitke na Marici 1371. godine, koja nije ostala nepoznata Apostolskoj stolici, Turci su započeli sa svoje, još ne sasvim omeđene teritorije u Trakiji, s centrom u Jedrenu, pustošeće pohode preko Makedonije na zapad i jugozapad prema obalama Jadranskog i Jonskog mora, i na sever, prema srpskim i bugarskim oblastima. Od 1372. godine na njihovom udaru našli su se i posedi katoličkih feudalaca u srednjoj Grčkoj i na Peloponezu.

³³⁾ A. Theiner, MH II, 11.

³⁴⁾ A. Theiner, MH, II, 87.

³⁵⁾ *Istorija srpskog naroda I*, 567.

³⁶⁾ D. Dragojlović, *Politika Apostolske stolice*, 69.

³⁷⁾ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, 500.

Obavešten o tome, papa Grgur XI je sredinom marta 1373. godine pozvao u Tivu cara Jovana V, više katoličkih feudalaca iz Grčke, kraljeve Sicilije i Kipra, kao i Mlečane i Đenovljane, radi stvaranja koalicije za krstaški rat protiv Turaka.³⁸⁾ Sastanak u Tivu nije dao nikakvih rezultata zbog protivurečnih interesa učesnika. Na ovaj sastanak nisu pozvani bugarski car i srpski oblasni gospodari, koje je papa nešto ranije u jednom pismu Dubrovčanima ponovo optužio kao jeretike i šizmatike i opasne protivnike katoličke vere.³⁹⁾

Pomirenje srpske crkve s vaseljenskom patrijaršijom 1375. godine dovelo je do većeg zbližavanja pravoslavnih naroda koji su se velikim delom našli pod turskom vlašću i prilagodili novoj situaciji. Najveću korist u ovome imala je ohridska arhiepiskopija, a delom i carigradska patrijaršija koja je pod svoju jurisdikciju stavila najpre vidinsku oblast, a posle propasti Bugarske i trnovsku patrijaršiju. O snažena Srbija, i pored poraza na Kosovu, postala je za vladavine despota Stefana Lazarevića jedina država na Balkanskom poluostrvu koja je mogla dati otpor Turcima i braniti interese pravoslavnog sveta. Opoljen Carigrad morao je ponovo da traži pomoć Apostolske stolice koja je, kao i ranije, očekivanu pomoć uslovljavala sklapanjem unije. Za Srbe je srećna okolnost bio poraz krstaša kod Nikopolja 1396. godine i turskog sultana Bajazita kod Angore 1403. godine. Krajem 1403. ili početkom 1404. godine došlo je, posle viševjekovnog neprijateljstva, do zbližavanja srpskog despota i ugarskog kralja.⁴⁰⁾ Srbija je dobila od Ugarske Mačvu s Beogradom i obećanje ugarskog kralja da će je po potrebi vojnički pomagati u borbi s Turcima. Izmirenje s Ugarskom dovelo je i do promenjenog stava Apostolske stolice prema srpskim šizmaticima. U izvorima papske provenijencije nestaje epitet šizmatik uz etnonim Srbin, a sve češće se ističu zasluge Srba u odbrani katoličke Ugarske i hrišćanskog sveta u celini. Ta politika se nije promenila ni posle energičnog odbijanja srpskog despota Đurđa Brankovića da pristupi florentinskoj uniji, koju je u Firentinskoj katedrali u ime patrijarha Josifa 1439. godine potpisao nikejski arhiepiskop Visarion, a u ime Apos-

³⁸⁾ D. Dragojlović, *Politika Apostolske stolice*, 70.

³⁹⁾ A. Theiner, MS, 276-7.

⁴⁰⁾ *Istorija srpskog naroda II*, 69-71.

tolske stolice kardinal Julijan Cezarini.⁴¹⁾ Jedino je srpska crkva odbila da potpiše ovaj akt florentinskog koncila na koji je Đurđa Brankovića, posredstvom Dubrovčana i po nalogu učesnika koncila, pozvao kardinal Ivan Stojković.⁴²⁾

Potpisivanje unije naišlo je na žestok otpor ne samo u Vizantiji već i u pravoslavnim slovenskim zemljama. Moskovski mitropolit, Grk Isidor, istaknuti pobornik unionističke politike, posle povratka iz Firence bio je, po nalogu velikog kneza Vasilija II, smenjen i zatvoren u manastir.⁴³⁾ Otada je Rusija sama birala svoje mitropolite, okrenuvši leđa Carigradu i osporavajući mu pravo na vodstvo u pravoslavnom svetu.

Vekovne optužbe protiv Srba kao zlih i opasnih šizmatika nestale su posle Bazelskog koncila, za pontifikata pape Nikole V. Novi papa, koji je po okončanju Bazelskog koncila nasledio Evgenija IV, uzeo je 1453. godine, visoko ceneći ulogu Srba u odbrani hrišćanstva, u zaštitu Đurđa Brankovića, zabranjujući katolicima, pod pretnjom ekskomunikacije i anateme, da uništavaju svetske slike u srpskim pravoslavnim crkvama, jer je despot Đurđe Branković, kako piše papa Nikola V, iako pripadnik "grčke vere" prihvatio uniju, što nije bilo tačno. Sledeće godine despotu Đurđu Brankoviću pošlo je za rukom da od pape Nikole V ishodi bulu kojom je bila dopuštena sloboda veroispovesti pravoslavnom življu u Ugarskoj, a srpski despot je dobio dozvolu da na tlu Ugarske podigne devet manastira za svoje monahe.⁴⁴⁾ Papinoj se odluci otvoreno suprotstavio franjevački propovednik u Ugarskoj, Jovan Kapistran, koji je, kao i Janko Hunjadi, gubernator ugarskog dvora, odobravao rušenje i spaljivanje pravoslavnih hramova i progon pravoslavnog sveštenstva. On se sledeće godine bezuspešno obratio novom papi Kalikstu III sa zahtevom da papa revidira privilegije koje je srpskom despotu dao raniji papa.⁴⁵⁾

⁴¹⁾ M. Spremić, *Srbi i florentinska unija crkava 1439. godine*, Zbornik radova, Biz. inst. XXIV-XXV, 413-421.

⁴²⁾ D. Dragojlović, *Krstjani i jerećička crkva bosanska*, Beograd 1987, 96.

⁴³⁾ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, 522.

⁴⁴⁾ D. Dragojlović, *Krstjani i jerećička crkva bosanska*, 111.

⁴⁵⁾ E. Fermedjin, *Acta Bosnae*, MSHSM 23, Zagreb 1792, 224-226.

Papa Kalikst III nije prihvatio Kapistranov zahtev što je bilo presudno za opstanak i srpskog naroda i Srpske pravoslavne crkve na tlu katoličke Ugarske. To je uostalom bio prvi slučaj u srednjovekovnoj istoriji da Apostolska stolica dozvoli legalan rad jedne pravoslavne crkve na tlu jedne katoličke države.